

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Марія КОЗАК

ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИКИ ЛІРИКИ МИКОЛИ РІШКА

Анотація. У статті досліджується лірика М.Рішка, яка за своїми ідейно-стильовими ознаками вписується в контекст празької школи. Предметом аналізу є поезії, в яких найбільш яскраво відображені настрої національного відродження Карпатської України.

Ключові слова: національне відродження, празька школа, неоромантизм, біблійні мотиви.

Лірика М.Рішка 30-х років ХХ ст. репрезентована єдиною збіркою „Гірські вітри” (1936). Незважаючи на молодий вік автора, у його віршах майже непомітно слідів учнівства. Він одразу ж став відомим у літературних колах Закарпаття та Західної України, часто друкувався у празькому журналі „Пробоем”.

Сучасні дослідники М.Неврий та О.Мишанич цілком слушно вважають, що поезія Миколи Рішка 30-х років, як і творчість І.Колоса та І.Ірлявського „тяжіє духовно й формально до празької школи” [4, с.17].

Критика 30-х років назагал позитивно оцінила вихід першої книги поета. Відомий учений І.Огієнко наголошував, що збірка написана чистою літературною мовою і привітав її „як довгождану ознаку правдивого національного відродження Закарпаття”. ...Авторові збірки, що носить у собі небуденний поетичний талант, радимо невпинно й глибоко навчатися літературної мови й вийти на шлях соборної поезії” [5, с.142].

Є.Пеленський в огляді про письменство Закарпаття стверджував, що стиль Рішка нагадує стиль Є.Маланюка, а в своїй збірці „Гірські вітри” поет „дав низку викінчених лірик у витриманій стилевій формі” [6, с.119].

Ю.Редько написав рецензію на книгу М.Рішка, яка була надрукована у львівському журналі „Дзвони”. Критик підкреслює, що особлива цінність збірки в її патріотичному спрямуванні. „В останніх роках ми є свідками приспішеного процесу кристалізації національного ідеалу в наших закарпатських братів. Квестію національної приналежності розв’язала там молодь, що з повною ясністю й безкомпромісовістю маніфестує свою єдність із цілим українським народом. Нехай ще між старими побутує до якогось часу пліснь мадяронства чи русотяпства, - молоді хочуть бути українськими соборниками, хочуть жити і працювати тільки для всеукраїнських ідеалів” [7, с.104].

Розпочинається збірка „Гірські вітри” епіграфом із Ю.Клена „О буде ще така весна, яка тобі й не сниться”. Саме настроєва домінанта очікування весни, оновлення природи й суспільства пронизує всю книгу.

В.Бирчак, аналізуючи поетичну манеру М.Рішка, відзначав: „Настрій [його] віршів бадьорий, любовні мотиви не існують для автора. Рішко не малює нам своїх настроїв плямами барв, а точно виведеним рисунком” [1, с.171].

С.Гординський в огляді „Сучасна закарпатська поезія” доповнив думку В.Бирчака: „Його „Гірські вітри” (1936) вирівняні, формально декуди бездоганні. Коли, наприклад, Гренджі-Донському близький колір, його переливи, то Рішкови властивий більш рисунок, обрис” [2, с.30].

Безперечно, на відміну від В.Гренджі-Донського і особливо Ю.Боршоша-Кум’ятського, у М.Рішка на першому плані не поєднання кольорів, їх відтінки й контрасти, а цілісний панорамний звуковий малюнок

Автор „Гірських вітрів”, згідно з поетичною традицією закарпатоукраїнської лірики 20-30-х років, називає свої вірші піснями, і у програмовому вірші „Летить пісні” ставить завдання для свого поетичного слова – „будити зі сну братів незрячих”, не чекаючи за це ні „вінців лаврових” ні „бурихливих оплесків, овацій”, бо ці пісні „створені з душі і крові”. Автор окреслює просторовий континуум свого слова: „Летить, пісні в низи і гори”. У цьому вірші, як і в наступних, присутня атрибутика народницької поезії: це і образи „сіяння слова”, „незрячих братів”, „лаврових вінків”, „кривавого серця”, сліз, дум, що дало підстави Ю.Редьку зробити висновок, що „кращі з Рішкових віршів нагадують колишні поезії наших поетів-народників: Старицького, Грінченка, Грабовського ... на тих піонерів народного відродження прийшла тепер черга за Карпатами” [7, с.105].

Але найбільше образна структура віршів поета суголосна з естетикою „пражан”.

Національне відродження Закарпаття, гостре відчуття причетності до подій державотворення зумовили переорієнтацію музи поета: у його віршах з’являються войовничі настрої:

*Мій дух летить суворо далі –
Я кину геть перо буденне
Тепер мечем по струнах вдарю,
Щоб стріннути Великий День наш* [8, с.6].

Символічною у його поезії є психологічна триада дух-меч-перо. Як відомо, меч у європейській

літературі - це символ мужності, влади, вищої справедливості. За визначенням Д.Трессідера, „у мистецтві мечі – атрибут алегоричних фігур Правосуддя, Постійності, Сили Духа, Гніву, а також святого Павла, який називав слово Господа „мечем духовним” [9, с.222].

Неоромантичний ідеал творчої активності людини, пасіонарна енергія молодості пульсує у віршах М.Рішка. У творах патріотичної проблематики відображений порив до єднання українців у єдину соборну Україну, відповідальність за майбутнє:

*Вперед, брати, під стяг вогнистий,
Гартуймо серця дух кріпкий,
Щоб не карали нас колись то
Шорткі історії рядки* [8, с.15].

М.Рішко, як і поети празької школи, зближує історичне минуле й сучасне України, споріднюючи ці дві часові опозиції. Він шукає в героїчній минувшині передусім обрисів державності. Автор пристрасно звертається до своїх сучасників, нащадків Лаборця, „*дужих лицарів*”, аби збудити в них „*дух Довбуша*”. Парадигма „*Дух Довбуша*” - „*дити Богдана*” – це психо-емоційний вияв національного авторського міфу, який на генетичному рівні передається всім поколінням українців.

Поєднання топосу степу і гір як уособлення соборності України притаманний чи не всім поетам-закарпатцям міжвоєнного двадцятиріччя. Образи гір, степів, Дніпра, Тиси, Чорного моря витворюють єдиний український простір у віршах М.Рішка. Тиса бере свій початок з-під скель, що „*пнуться в височінь небесну*”, пливе до Чорного моря, щоб там із Дніпром гуляти. Як українські ріки сходяться в Чорному морі, так і духовний потенціал знаходиться у Києві. Древнє місто у ліриці поета постає в образі страждальної матері, що, поневолена чужинцями, несе свій хрест. Через низку риторичних питань: „*Промов, коли ти вже пригорнеш і степ, і гори, й море Чорне?, Коли могутньо вдариш в дзвони, далеко і широко, коли тобою легіони Пройдуть залізним кроком з новим побідником Богданом?*” поет висловлює впевненість у державотворчому потенціалі України. „*І вже тоді могутній Тризуб Зістане вічно непоборний*”.

Ідею визволення України автор підносить до всесвітніх масштабів. За допомогою гіперболи як однієї з складових експресіоністичної поетики М.Рішко малює картину національного відродження:

*Настане день! І скинем хрест ми,
Здригнеться небо й мертві гори
І світові тропар воскресний
Про наш Великдень заговорять* [8, с.14].

У поетичному світі М.Рішка часто присутня релігійна символіка. Взагалі, традиційний сюжетно-образний матеріал, християнська атрибутика активно осмислювався, інтерпретувався поетами Закарпаття. Міф про воскресіння Христа приваблював митців слова своїм глибинно-філософським

змістом, багатством асоціацій. Інтерпретація Біблії мала національно-патріотичний вияв як потреба нового культу, суголосного запитам часу. Митці звертаються до мотивів, образів вічної книги. Це, зокрема, В.Гренджа-Донський, Ю.Боршош-Кум'ятський, Зореслав, І.Прлявський та ін.

За допомогою засобів біблійної символіки інтерпретується у поетичній моделі світу В.Гренджі-Донського трагічний перебіг березневих подій в Карпатській Україні 1939 року. Постає Христа героїзується, набуває рис сучасного поетові борця за Україну. Шлях Ісуса на Голгофу трагічний, тернистий, „*та Він знає, що й цьому колись прийде кінець...*”. Цей момент тріумфу добра, перемоги світла над темрявою допомагає ув'язненим українським патріотам витримати всі знущання угорських нападників, бо міцна їх віра у воскресіння України:

*та все ж прийде і наше свято,
та все ж прийде і наш „...воскрес !”* [3, с.170].

Біблійний мотив воскресіння праведних, подолання зла присутній і в ліриці М.Рішка:

*І згойться біль віковий, -
Буря смертю смерть поправить,
Злиднів розірве окови
І воскреснуть з мертвих праві
У лавровому вінкові!* [8, с.23].

Поетичні образи лірики М.Рішка часто будуються контрастах, бінарних опозиціях. У збірці присутній образ степу, в якому „*дикун регоче злісно і руйнує все розгромом лютим грозить*”. Ефект руїни майстерно досягається за допомогою алітерації звука р.

Ідея жертвовності, святої офіри, стоїцизму, що поєднує всіх поетів празької школи, актуалізує у їхніх віршах мотив героїчної смерті, передбачення невідворотності долі: „*та нам також судилося розбитися Колись і десь об гори кам'яні*” (О.Ольжич).

Передчуття неминучості втрат на шляху до мети відлунює і у віршах М.Рішка:

*Давно бо прагнемо умерти
За тебе, Діво – слізна Мати!* [8, с.14].

Прагнення офірувати своє життя Україні поглиблюється у поезії „*Молитва*”. Поет, відчуючи Всеєдиність космосу і людини, звертається до Бога з проханням, аби він дав йому сили бути причетним до бурхливих подій державотворення. У вірші пульсує прометеївський дух нескороності й самопожертви, характерний для творчості Т.Шевченка, Лесі Українки, О.Теліги та ін.

*О, Боже зоряних просторів,
Молюсь Тобі в часах бурхливих –
Не дай сконатъ безцільно в зморі,
А дай дожити днів щасливих.
Не дай пропасти на чужині,
...І дай почути дзвін Софії,
як вільно залуна степами –
Тоді і вмерти незжалою
Борцем за правду й волю,
Амінь* [8, с.30].

У поезіях М.Рішка присутні символи національної української державності: Тризуб, Хрест, меч, владний стяг, які мають важливе семантичне навантаження як атрибути української слави, історії. Їм протистоять ворожі, руйнівні серп і молот – уособлення духовної й матеріальної руйни. Поет звертається до поневоленого Києва:

*Мовчиш під молотом і серпом
Приглушений смертельним криком,*

*Аж прийде знову ясний серпень,
І станеш знов міцним, великим [8, с.13].*

Ключовими образами громадянської лірики М.Рішка є образ часу, святого чину, днів, рідних сурм, вогнених злив, дзвонів, гір, степів, простору, що символізують романтичні пориви патріотичної молоді Закарпаття, і повністю вписуються в контекст празької школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бирчак В. Літературні стремління Підкарпатської Руси. – Ужгород: Карпати, 1993. – 200 с.
2. Гординський С. Сучасна закарпатська поезія // Сьогочасне й минуле. - 1939. - №2. – С. 23-32.
3. Моя Карпатська Україно: Поетична антологія / Упорядкування та післямова І.Ребрика. – Ужгород: МП “Бокор”, 1992. – 210 с.
4. Неврлий М. Празька поетична школа // Муза любові й боротьби. – К.: Український письменник, 1995. – С. 3-19.
5. Огієнко І. Мовне відродження Закарпаття [Рецензія на збірку М.Рішка “Гірські вітри”] // Рідна мова. – 1937. – Ч. 3. – С. 141-142.
6. Пеленський Є. Українські поети 20-х років // Антологія сучасної української поезії. – Львів, 1936. – С.13-14.
7. Редько Ю. Рецензія на збірку М.Рішка “Гірські вітри” // Дзвони. – 1937. – Ч.3. – С.104-105.
8. Рішко М.Гірські вітри. – Ужгород: Видавництво товариства українських письменників і журналістів в Ужгороді, 1936. – 30 с.
9. Тресиддер Дж. Словарь символов. – М.: Фаир-пресс, 1999. – 448 с.

Maria Kozak

Particularites de la poetique de la lyrique de Mykola Richko

Annotation. Dans cet article est étudiée la lyrique de Mykola Richko qui, d’après ses indices idéo-stylistiques, s’inscrit dans le contexte de l’Ecole de Prague. Pour l’objet de l’analyse servent les poésies dans lesquelles sont clairement reflétées les intentions du réveil national de l’Ukraine subcarpatique.

Mots-clés: réveil national, Ecole de Prague, néoromantisme, motifs bibliques.